
JAPONSKI IN KRŠČANSKI PEKEL

Maja Milčinski

77

IZVLEČEK

Članek predstavlja idejo »pekla«, kot se je na osnovi budističnega nauka postopno izoblikovala na Japonskem in jo sooča s krščansko podobo ob asociacijah na Freudovo paradigmo osebnostne strukture.

ABSTRACT

The article presents the notion »hell« as it gradually took shape in Japan basing upon Buddhist teachings. The notion is confronted with the Christian concept of hell, using associations with Freud's paradigm of personality structure.

Nebo in Zemlja se združita: podoba MIRU.
Zato vladar Neba in Zemlje,
deli in dopolnjuje pot,
pospešuje in ureja darove Neba in Zemlje
in tako pomaga ljudstvu.¹

Občutje ali predstava: Nebo - Zemlja - in človek vmes, spremlja človeštvo iz davnine. V Yijingu so si ti trije elementi blizu in se zlivajo v kreativno celoto. Drugje jih najdemo bolj ali manj vsaksebi in potem se Nebo lahko spremeni v za človeka nedosegljiva Nebesa. Zemlja se poglobi v pošasten, grozo vzbujajoč Pekel, človek pa obvisi na sredini. Sam sebi prepuščen se oklepa tega zemskega življenja, pripravljen prenašati vse najrazličnejše nezgode in tegobe, drgetajoč v pričakovanju smrti ali tistega srhljivega neznanega, kar smrti sledi. Navadno si zatiska oči pred tem breznom, ki mu ni videti dna, ali pa - paradokсно - stori, kakor je svojčas ugotovil Lucretius:

Večkrat prevzame ljudi iz golega straha pred smrtjo
tolikšen gnus do življenja in gledanja luči, da sami
v srčni tegobi zadajo si smrt, pa pozabljajo, bedni,
strah da ravno le-ta izvor je njihovim revam...²

---

1 Yijing - Knjiga premen. (Prevod Maja Milčinski). Domus, Ljubljana, 1992, 58.

2 Lucretius Carus T.: De rerum natura - O naravi sveta. (Prevod Anton Sovrè). Slovenska matica, Ljubljana, 1959, 60.

Podoba krščanskega pekla je grozo vzbujajoča in kruta. Še Dante³ ni izčrpal vseh njegovih sadističnih možnosti. V njem gospodari Satan s padlimi angeli in demoni, ki jim je zlo edini smoter. Najhujše v ideji pekla po krščanskem vzorcu pa je to, da se te muke nikdar ne končajo, da pomeni pekel tu večno prekletstvo, in to je teza, od katere Cerkev ne odstopi. Prvotna krščanska predstava pekla je bila nekako krajevno opredeljena, če že ne drugače, lokalizirana nekam v podzemlje. Danes pa se govori, da je »pekel neprostorski kraj, na katerem mora človek doživljati svojo oddaljenost Bogu; ujet je v svoj greh, in mu ostane le sprejeti spoznanje, da je njegovo življenje izgubljeno in zapravljeno, le čista muka še.«⁴

Ali se danes lahko potolažimo z mislijo, da je ta črna predstava in da so druge, njej podobne, zgolj projekcija navzven tistega, kar kot neka notranja struktura ali nekak psihični mehanizem živi v nas, recimo to, kar so skušali psihoanalitiki zajeti s koncepcijo trojice Superego-Ego-Id?

To svojo paradigmo je Freud sam na kratko povzel v svojem »Očrtu psihoanalize«⁵, zadnjem nedokončanem delu, napisanem 1938. leta, torej eno leto pred smrtjo, ko se je že nekaj let mučil svojim rakom v ustih in je potemtakem v to podobo do konca svojega življenja verjel. Govori o »psihičnem aparatu« z njegovimi »trema instancami«:

»Ono-Id je najstarejša med njimi. Vsebina Ida je tisto, kar je bilo z rojstvom prinesenega in konstitucionalno utrjenega, in so to v glavnem iz telesne organizacije izvirajoči nagoni, ki se - doslej v svojih oblikah neznan - tu prvič psihično izrazijo. Pod vplivom obdajajočega nas sveta se del Ida po svoje razvije; tisti del namreč, ki je posrednik med Idom in zunanjim svetom. Temu področju duševnosti rečemo Jaz-Ego. To je področje, kjer se povezujeta zaznavanje in mišična aktivnost, in kjer se odloča o tem, katerim gonom se bo odprla pot v uresničenje, kateri bodo pa začasno zadržani. Ego stremi namreč za ugodjem in se neugodju izogiba...«

Tukaj velja nekaj vstaviti: Id deluje izvenzavestno; šele tam, kjer Id prerašča v Ego, postane psihično dogajanje in usmerjanje nagonskih spodbud zavestno. Če izvenzavestne nagonске tendence težijo po sili k uveljavitvi, pa to ni v interesu celovitega Ega, postanejo notranja nevarnost in ustvarjajo bojazen. Različni »obrambni mehanizmi« šele omogočajo, da vsiljivi nagon - ublažen in kvalitativno tako prirejen, da je Egu v njegovih stikih z realnostjo sprejemljiv - dobi duška.

Vendar še to: Nagonsko uveljavljanje v okviru Ega - če naj dobi zeleno luč - mora ustrezati tudi zahtevam Nad-jaza - Superega, ki je (spet po Freudu) »sediment družinskih in miljejskih ter rasnih in tradicionalnih vplivov.«

Tako da končno velja, kot povzema Freud: »Korektno je ukrepanje Jaza tedaj, če hkrati lahko ustreže zahtevam Ida, Superega in realnosti, če torej zmore spraviti v soglasje težnje vseh treh struktur.«

Ali v tej psihoanalitski zgradbi lahko uzremo analogijo trojici Nebo-Človek-Zemlja? Zemlja - Id je vir bioloških energij, ki jih je mogoče šele preko filtra Ega-Človeka v praksi in ob kontroli Neba-Superega privedi v socializirano, družbeno sprejemljivo vedenje. Zemlja-Id je lahko nevaren, žareč kotel, iz katerega včasih elementarni nagoni kot demoni

³ Dante Alighieri: Pekel (Prevod Alojz Gradnik). Mladinska knjiga, Ljubljana, 1959.

⁴ Simmel Oskar P., Dr. Rudolf Stahlin: Christliche Religion. Fischer Bücherei, Frankfurt am Main, 1967, 134-5.

⁵ Sigmund Freud: Abriss der Psychoanalyse. Fischer Bücherei, Frankfurt am Main, 1964, 7-9.

vdrejo v zavest in zmotijo z nespametnim ali celo zmedenim ukrepanjem harmonijo vedenja in sožitja. To je torej potencialni PEKEL, ki ga nosimo s seboj. Ali nas ta intelektualna shema lahko osvobodi dvomov in bojazni, s katerimi je prežeta naša eksistenca od rojstva do smrti? Menda pa vendar slutimo še dosti obsežnejši diapazon vprašanj na širjavi med vpetostjo v našo vsakdanjost na eni strani in pravim »odrešenjem« ali »razsvetljenjem« na drugi strani. Nas ta intelektualna shema torej lahko osvobodi teh vprašanj, ki pretresajo vse ravni človekove osebnosti, tudi tiste, do katerih z racionalističnim ključem ne moremo blizu? To tematiko načenjajo razne religije in filozofije.

»Pekel« in »nebo« v japonskem primeru še vedno nekaj pomenita, čeprav simbolno, logiki in sploh besedi ostajata dostopna samo v majhnem obsegu.

V tem primeru se velja omejiti na Pekel in pustiti - kolikor mogoče - njegov nasprotak Nebo (temo, ki je zagotovo še bogatejša od te, tu obravnavane) trenutno ob kraju. Kulturna antropologija ima zanimivo nalogo premotriti vse možne predstavne slike pekla, kakršne živijo v ljudstvih našega sveta in izkopati iz množine materiala tisto jedro, ki je vsem tem predstavam skupno, če je o čem takem sploh mogoče govoriti.

Pri analizi podobe pekla, kakršen živi v japonski misli, se velja osredotočiti na dve temeljni deli, ki slonita v glavnem na budistični tradiciji⁶. Zato se še enkrat spomnimo legende Buddha Sakyamunija:

V Nepalju se je okoli leta 563. pr.n.št. v plemeniti bojevniški družini iz plemena Sakyev (odtod eden od nazivov Buddha Sakyamuni - »modrec iz rodu Sakyjev«) rodil sin Siddhartha. Mati je teden dni po porodu umrla in otroka sta vzgajali teta in druga mati. Rasel je v razkošju, se veselil zdravja in se zabaval. Poročil se je z lepo domačinko in dobil sina. Tako je živel, navidez brezskrbno do svojega 29. leta - zlasti še po prizadevanjih očeta, ki mu je hotel prihraniti vse temne plati življenja. Takrat pa je Buddha zaslutil, da je resnica življenja drugačna. Njegova odločitev je bila nagla in odločna. Zapustil je družino in dom in se podal iskat pravih učiteljev. Potem se je potopil v samoto in askezo. Preteklo je šest let, ko je končno doživel »razsvetljenje«, dojel resnico o človekovem bivanju. Čez čas šele je začel razlagati svoja spoznanja in to je postal Nauk - »Dharma« za vse večje število njegovih spremljevalcev. Tu ne gre opisovati, kako je budistični nauk prešel kasneje na Kitajsko in nato na Japonsko, niti ne, kako so se množili budistični spisi in se je po Buddhovi smrti 480. leta razvila vrsta šol, ki so se bolj ali manj odmikale od prvotnega nauka. Ustaviti pa se velja pri tistih poglavjih bogate zgodovine budizma, ki so pomembna za našo temo.

Buddhova načela je mogoče skrajšano povzeti najprej v štiri velike resnice:

I. Prva je, da je človekovo bivanje prežeto s trpljenjem, ki da ima četverni izvor:

ŽIVLJENJE. Mogoče je - pravijo nekateri budisti, ko razlagajo nauk - da zaradi travme samega rojstva. Sicer pa je življenje polno bridkih dogodkov, ki niso nikomur prihranjeni, pa tudi že zaradi tega, ker je proces življenja obremenjen s staranjem, boleznimi in perspektivo smrti.

STAROST. Pač, ko se človek zave pešanja svojih telesnih in duševnih moči ter vse večje osamljenosti.

⁶ Iwamoto Yutaka: Gokuraku to Jigoku, Sanichi Shobo, Tokyo, 1965 in Takeshi Umehara: La philosophie japonaise des enfers. Meridiens Klincksieck, Paris, 1990.

BOLEZEN. Z njenimi mukami samimi pa tudi, ker je ena bolezen končno nedostopna vsakemu zdravljenju in je napoved smrti.

SMRT. Ta je za mnoge ljudi nepojmljiva. Logično jo vsak sicer priznava, globoko subjektivno pa človek te nujnosti ne sprejema.

Nauku so kasneje dodali še naslednje oblike trpljenja, lastne človekovemu bivanju:

- Trpljenje ob ločevanju od svojih dragih.
- Neizbežno srečevanje s sovražstvo zbujajočimi nasprotniki.

- Trpljenje, ki ga doživlja človek, ki bi hotel ohraniti kaj v svoji lasti, najsi gre za materialno stvar, položaj v družbi ali kaj podobnega.

- Pohlep po bivanju je tisto, kar dela iz perspektive smrti trpljenje. Navzlic temu, da veliko število civilizacij in verstev vzdržuje željo po nesmrtnosti. Buddha hladno ugotavlja: Človek je smrten, in če je tako, je življenje trpljenje. Namesto, da se pusti zibati od iluzij, naj se človek neposredno sooči s tem dejstvom in je s tem že korak bliže k Nirvani.

Obstaja pa - opozarja Buddha - tudi pohlep po nebivanju.

Tu nas Umehara spominja na to, da je Freud govoril tudi o Thanatosu - smrtnem nagonu, kot nasprotju Erosa - temeljnemu življenjskemu nagonu, ki daje energijo človekovemu delovanju. Cit.: »Glede na drugo zvrst nagonov smo si na osnovi teoretskih, z biologijo podprtih razmišljanj, zamislili SMRTNI NAGON, katerega naloga je organsko življenje vrniti v neživo stanje, medtem, ko si Eros prizadeva ustvarjati z združevanjem na delce razpršene žive snovi vse bolj zamotane strukture... Življenje naj bi bilo torej kompromis obeh teh teženj.«⁷

II. Druga resnica: Če so to okoliščine, ki nam vzbujajo želje, katerim ustreči ostaja le iluzija, in ob takih poskusih doživljamo samo razočaranja in trpljenje, je sklep jasen: trpljenje izhaja iz želja.

III. Iz tega pa logično sledi, da se velja željam odpovedati - in to je tretja resnica temeljnega Buddhovega nauka.

Da človek ne uvidi teh zakonitosti, temu je kriva nekaka zameglenost ali »ne-bistrovidnost« človeškega srca, spričo želja in pohlepnosti. To ni preprosta ne-vednost ali neumnost. Pohlep ustvarja tolikšno zamračenost duha, da se pusti človek potegniti v pekel raznovrstnega trpljenja, čeprav vse, kar sledi, pozna.

IV. Za izničenje tako globokih strasti so potrebne določene metode. O teh uči zadnja od štirih resnic - resnica Poti, s svojimi osmimi stopnjami, ki privedejo do Nirvane: pravilno videnje, pravilno razmišljanje, pravičen govor, pravilna praksa, pravilno življenje, pravilni napor, pravilna prisotnost duha in pravilna meditacija.

Prvotni budizem - pravi Umehara - je v bistvu pesimističen. Buddhova filozofija je globoko povezana z idejo pekla. Mogoče po naslednji logiki: Če govorimo o našem svetu kot svetu trpljenja, kako da ne bi odtod vzniknila ideja, da mora nekje ali nekako obstajati tudi svet čistega trpljenja - pekel kateksohen. V resnici so vse šole, ki se sklicujejo na

⁷ Sigmund Freud: Das Unbehagen in der Kultur. Gesammelte Werke, Band XIV, 1972.

Sakyamunija, podedovale v večji ali manjši meri vizijo, da je pekel - enostavno: ta naš pozemski svet.

Misel o peklu pa se pojavlja v Indiji že okoli 10. stoletja pr.n.št. Se pravi - ni je ustvaril Buddha, temveč jo je le provizorično kasneje uporabil v svojem učenju. Njegova je le misel, da je življenje trpljenje, to pa da izvira iz poželenj, in se jim velja odpovedati, če se človek želi rešiti trpljenja. Integrirala pa se je ta misel o peklu v budistični nauk šele po Buddhovi smrti.

Šola Tendai je bila osrednja šola budizma v obdobju Heian (794-1190), to pa je prav tisti čas, ko se je ideja pekla široko razširila na Japonskem. Šolo je razvil japonski budistični menih (767-822) Saicho. Njegov nauk sledi kitajskemu budizmu 6. stoletja oziroma nauku mojstra Zhi Yija (Chi Gi japonsko, 538-597). Šele kasneje so, še v obdobju Heian, vzniknile tudi religije »Čiste dežele«, zena in nauki sekte Nichiren. Genshin (942-1017) - budistični menih, sicer glavni predhodnik miselne smeri, ki se ji reče Čista dežela, je vendar dajal poudarek trezno-hladnemu spoznavanju sklopa »Rokudo«, se pravi šestih sfer eksistence oziroma svetov iluzije. Šele potem, ko smo se z Rokudom spoznali, je čas, da se odvrnemo od tega, kar je v tem gnusnega, nečistega, boleznega, nestalnega. To je pravzaprav »pekel« v njegovih hudih in blažjih variantah.

Najprej PEKEL - takorekoč V OŽJEM POMENU BESEDE:

To je svet čistega trpljenja. Kruti demoni bijejo pogublence z železnimi palicami, jih silijo k povzpenjanju na hribe, jih žive žgejo. Zlasti hudo je to, da pred mukami ni mogoče zbežati v smrt: Kruto umorjen se pogubljeni vnovič rodi, le da bi bil še enkrat ubit s prav takšno krutostjo - trpljenju in smrtim ni konca. Po intenzivnosti muk ima ta pekel osem postaj. Nekatero muke so opisane s prav sadističnim poudarkom: Na primer gozd toyorin - »gozd z mečastimi listi«. Demon privede sem pogubljenca, ki uzre na vrhu drevesa vabljivo žensko. Zaželi si splezati k njej, toda drevesni listi se spremenijo v meče, ki ga vso pot režejo. Ko ves okrvavljen doseže vrh drevesa, ugotovi, da se je ženska že spustila na tla in ga od tam kliče na pomoč. Ko se začne spuščati, se drevesni listi - meči obrnejo proti njemu in mu spuščanje na vso moč ovirajo. Ko pride s težavo na tla, je ženska spet na vrhu drevesa in scena se ponavlja v neskončnost. Muke so prirejene napakam, ki jih je naredil človek v svojem življenju.

Podobe in znamenitosti pekla, scene, ki bi bile lahko arhetipsko shranjene globoko v človekovi zavesti in pod njo in se mobilizirajo - kakor bi rekli psihiatri - kot delirantna, paranoidna ali drugačna psihotična bolezenska stanja vsakovrstnega porekla. Za ne tako majhno število oseb, ki jih večinska družba označuje kot duševno bolne, so takšna stanja realnost, ki jo spremlja uničujoča groza.

Po svoji moreči intenzivnosti blažja je sfera DUHOV, KI JIH MUČI LAKOTA. V njihov krog sodijo pogubljeni, znani po skoposti in ljubosumnosti. Njihovim željam nikoli ne more biti zadoščeno. Večina se jih zaveda abnormnosti svojih poželenj. Spet si ne moremo predstavljati teh »lačnih« (imenujejo jih »prete« ali »gakije«) kot bivajoče v nekem svojem »krogu« po Dantejevem vzorcu, temveč nam je bliže predstava nevrotičnih nagibov ali oseb, ki živijo bodisi v nas ali med nami. Še najbližja nam je predstava obsesivnih - od raznih nesmiselnih navad obsedenih pa tudi od drog ali alkohola zasvojenih oseb, ki se teh motenj sicer otepajo, pa jim to ne uspeva. Sicer pa nam nekateri stari viri, n.pr. slike v templjih ali v knjigah, slikajo ta bitja, kot da ti »lačni« živijo nevidni med nami; od tod je

pa le še ena stopnja do uvida, da so to personificirane težnje in obsesije, latentno prisotne v nas vseh, včasih pa kot manifestna oblika »bolezni« v smislu evropskih koncepcij. Zanimiva je študija LeFleura⁸, opremljena s številnimi reprodukcijami starih slik teh »lačnih duhov«, ki da »imajo trebuh napet kot gora, vrat pa tenak kot igla« in jih muči nenehna lakota, nimajo pa telesnih pogojev, da bi svoji ješčnosti zadostili. Jedo pa vse: ekstremente, izbljuvajo jed, trupla umrlih, popijejo neizmerne količine vode, vendar »požirajo tudi Nič« pa »budistično Dharmo«. Lik tega duha se pojavlja že v spisih iz okoli 1000 našega štetja. Kot so ti gakiji ali »preti« upodabljeni, se ponuja asociacija, da so slikarji dobivali modele za njih pri na smrt shujšanih ljudeh v letih hude lakote na Kitajskem.

82

Sledi SVET ŽIVALI. Med šestimi svetovi predstavljata le svet živali in svet ljudi resnični svet v običajnem smislu. Če je bil svet lačnih demonov svet pohlepnosti in požrešnosti, se lahko reče, da je sfera živali svet neumnosti. To je mračen, neumen, razburjen svet, v katerem močni zganja nasilje nad šibkim, svet, v katerem nenehno vladata bojazen in ustrahovanje. Budizem pripisuje živalim - ne samo npr. govedu ali konjem, temveč tudi insektom in drugim živim bitjem občutke trpljenja. Po drugi strani pa nekateri menijo, da lahko živali bivajo tudi v nas, ljudeh. Če spet poiščemo analogije na psihološkem in psihopatološkem področju, bi tu najprimernejše ilustracije lahko našli med karakterološkimi variantami običajnih ljudi ali pa med osebnostnimi tipi, ki jih strokovno označujejo kot »psihopate«. Spomnimo se bolj ali manj uspešnih poskusov primerjanja določenih prominentov ali pa bližnjih znancev z nekaterimi za živali značilnimi navadami: lisico, volkom, podlasico, kačo itd.

Prejšnji sferi so blizu ASURI, katerih specifika je borbenost in destruktivnost. Mogoče bi jih najlažje našli med ideologi, drobnimi in velikopoteznimi. Mitološko ozadje naj bi jim bila ranjena zvestoba.

Stara budistična shema, o kateri govorimo, uvršča na naslednje mesto ČLOVEKA. Mišljen je zlasti tisti iz množice in potopljen v vsakdanjost, ki se ne zaveda treh človeških značilnosti: te, da je nečist, da trpi in da je minljiv. V prvi vrsti je človek nečisto bitje, kar se pokaže že brž po smrti. Ko je truplo položeno na zemljo, se že v enem ali dveh dneh grdo napihne. Postane modro-črno, na koži se mu odprejo čiri in razpoke, iz katerih se cedita kri in sokrvica. Ptiči in druge živali pričnejo objedati in glodati to truplo, kar pa ostane, je plen množice črvov. Kmalu ne ostane nič drugega kot okostje. Potem popustijo še sklepi in kosti gredo vsaksebi. Končno še od kosti ne ostane drugega kot prah, ki se pomeša z zemljo. Znamenita je slika, ki jo je navdihnil Genshinov nauk, v templju v Shigi, kjer je v seriji, ki ponazarja opisane sfere, upodobljen tudi proces razpadanja znane lepoticke Ono no Komachi, ki je baje za živa znala očarati marsikaterega moškega. Slikar se je na ta način trudil ozdraviti moške, ki so obsedeni od ženskih čarov. Drugi vidik človekove pomanjkljivosti je to, da trpi. To je sploh - že večkrat omenjena - centralna točka budističnega gledanja na človeka in svet, znana sicer vsakomur iz subjektivnega doživljanja. Končno je tu še vidik človekove minljivosti, a tudi ta človeška značilnost vabi k temu, da bi odvrnili pogled od samega sebe in se ozrli v večnost.

Poslednji svet v tem sklopu je NEBEŠKI SVET DEV. »Deva« naj bi bilo bitje nad človeško ravnijo, po vseh lastnostih, tudi po dolgoživosti, vendar še vpeto v »samsaro«,

⁸ LaFleur, William R.: Hungry Ghosts and Hungry People: Somaticity and Rationality in Medieval Japan. V: Fragments for a History of the Human Body (ed. M. Fehler), Zone, 1989.

torej v kroženje iz življenja v življenje. Živi obdano od sveta čutnih radosti, ki pa se vendar enkrat končajo. Temu bitju torej ni prihranjeno razočaranje, ko mora zapustiti to deželo radosti. In večja kot je bila radost, večje je trpljenje ob odhodu. Umehara meni, da bi za ta bitja lahko našli primerjave v današnjem svetu med politiki, pevci, športniki itd., ki so nekdanj uživali v veliki popularnosti, prej ali slej pa doživijo ohladitev tega čaščenja in je padec toliko bolj mučen, kolikor dalje se je njihova slava nekoč zaznavala.

Čeprav je v budističnem nauku na več mestih čutiti poudarek na tem, da se je treba na poti do globokega uvida smisla in smotra človekovega bivanja ali »razsvetljenja« najprej soočiti s spoznanjem, da je to naše življenje, v katero smo vrženi, v bistvu trpljenje in da je tisti mitični pekel - če ga že iščemo - prav v nas samih in okoli nas, v različnih kvalitativnih in kvantitativnih odtenkih, si le ne moremo misliti, da naj bi se Buddhov nauk tu končal, vsaj za tiste milijone zbeganih ljudi, ki se - če že drugim - vsaj želji, da bi nekako ušli iz te močvirnomeglene vsakdanjosti, ne morejo odreči. Zhi Yi v svojih tezah dopolnjuje lestvico zgoraj opisanih ŠESTERIH SFER ILUZIJE BIVANJA - od peklenke zmede do minljivih in varljivih radosti »dev« - še s ŠTIRIMI SVETOVNI NIRVANE: Od začetnega sveta Sravaka-Buddha - učenca, ki doseže svoje prebujenje poslušajoč Buddhove sutre, preko Pratyeha-Buddha, ki kot samotni iskalec najde resnico in preko Bodhisattva, ki se na Poti ustavi pred Nirvano in se ji odreče, da bi pomagal drugim iščočim, vse do Buddha, ki pa uresniči - doživi v polnem pomenu besede bistvo Nirvane in vidi mogoče v ambicijah Bodhisattva vendarle še nekaj domišljavosti, iluzijo, da bo znal sam nekaj bolje urediti, kakor pa je bilo temu namenjeno.

Ta ideja Zhi Yija - o desetih, ne le štirih sferah ali svetovih - je pomembna in originalna še zlasti glede na tezo, da se teh deset svetov medsebojno prežema, tako da vsak svet vsebuje še elemente deveterice drugih, in se potemtakem v svetovih pekla najdejo tudi elementi Buddhovih svetov in vice versa. V tem pojmovanju vidi avtor osnovo za razumevanje enakosti vseh ljudi.

Zhi Yijeva je tudi ideja treh resnic, ki se zlivajo v eno samo. Zhi Yi to misel takole izpelje: Prva je resnica o praznini življenja oziroma zanikanja biti vseh stvari, druga je tista o hipotetični naravi stvari življenja ali o provizorični in hipotetični eksistenci fenomenov oziroma zanikanja ne-bitosti in tretja - resnica o pravi sredini: dvojnem zanikanju biti in nebiti. Zhi Yi namreč svetuje, naj se NE zavežemo eni sami od teh treh resnic, temveč naj ohranimo v vidiku vse tri. Drugače rečeno: Najsi bo življenje ničevno in iluzorno, odživeti ga je treba z nogami na tleh, kakršno že je. Umehara nas tu spominja na Alberta Camusa (1913-1960), ki je ob »Sisifovem mitu« prišel do spoznanja, da »pomeni živeti - oživljati Absurdno«⁹, torej spet, da je TREBA živeti in da samomor tu ni alternativa.

Kdo zmore in koliko časa prenašati bremena teh težkih dilem? Iz teh stisk se je porodila filozofija »Čiste dežeje« Buddhovega sveta, v katerem ni več bolečine in kjer je prostor za nekaj čutnih užitkov ter duhovnih radosti. Ta filozofska in religijska smer je vezana na kult Amida - ene od Buddhovih reprezentacij. Genshin (942-1017), budistični menih, je tudi pokazal, kako doseči ta duhovni cilj: Njegovo navodilo pravi, da je z dolgim vadenjem predstavnih sposobnosti mogoče v hipu, mimo zavesti, vzbuditi jasno sliko Čiste dežeje. Potem lahko uzremo azurno nebo, v ospredju vodo, za njo palačo, okrašeno

⁹ Albert Camus: *Le Mythe de Sisyphe*. Gallimard, Paris, 1942.

¹⁰ Albert Camus in *Selbstzeugnissen und Bilddokumenten* (M. Lebesque). Rowohlt. Reinbek bei Hamburg, 1963, 57.

z dragimi kamni in ribnik z lotusi, sredi katerega stoji Amitabha, ožarjen od svojega zlatega nimba. Buden ali v snu, pokonci ali sedeč, ima idealni človek nenehno pred seboj v duhu to rajsko vizijo Čiste dežele.

To pa zahteva - tako ugotavlja Genshin sam - izredno predstavno vadbo, katere ni sposoben vsak. Kajti če si človek prizadeva v kontemplaciji predstaviti ta makrokozmos v vseh podrobnostih, je - paradokсно - težko doseči, da ob tem ne izgubi svoje duhovne koncentracije. Prav zato priporoča Genshin meditacijo s koncentracijo na ZNAMENJE BELIH LAS. Po legendi je imel Buddha zgoraj med obrvmi čop belih las, kar da je znamenje, po katerem se razpoznajo razsvetljeni. To je originalna metoda šole Tendai, ki jo uporablja za utešitev in pomirjenje duha. Da bi dospeli do spokojnosti in očiščenja srca, naj bi se po tej metodi skoncentrirali na najčistejšo in kolikor mogoče majhno podrobnost - v tem primeru pač na ta beli čop las.

84

Tendai in Jodo - pekel in raj - sta se torej srečala. Toda mar ne gre tu za eklektičen kompromis, prej kot pa za poenotenje v pravem pomenu besede? Genshin želi dojeti Praznino preko Buddha - Amitabha in to zanj pomeni »srednjo pot«. Genshin pa je sam o sebi zaupal tole: »Številne so asketske vaje, da bi dojeli vzročnost Karme. Za tiste, ki so žive inteligence in ki čilo napredujejo v askezi, ni težko doseči Nirvane z vajo. Zame pa, kot sem že počasne pameti in okoren, kako bi mogel izvajati askezo? No, prav zato se zatekam k edinemu postopku - ponavljanju Buddhovega imena.«

In kako je potemtakem s peklom na Japonskem in v krščanskem svetu? Za budizem je pekel ta naš svet trpljenja, in vse dokler je trpljenje življenju inherentno, je torej pekel nerazdružljivo povezan s človekovo eksistenco in povezuje človeštvo, tako da v njem ni prostora za »drugega«. Krščanski pekel je svet grešnikov. Krščanski pekel ni notranje povezan s človekovim bistvom in zato verujoči lahko hladnokrvno zrejo na pogublence. To so tisti vsakovrstni »drugi«, varno spravljene za vrati z napisom: »Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate!«.

Članek je bil napisan v času mojega bivanja v Zvezni republiki Nemčiji, kjer sem na Univerzi v Marburgu kot štipentistka Humboldtove fundacije delala na Oddelku za sinologijo pri profesorici dr. Moniki Übelhör. Naj izkoristim to priložnost, da se zahvalim profesorici Moniki Übelhör in fundaciji Alexander-von-Humboldt.

BESEDA O AVTORICI

Dr. Maja Milčinski je docentka na Oddelku za filozofijo Filozofske fakultete v Ljubljani in v letu 1993 gostujoča izredna profesorica v »International Research Center for Japanese Studies« v Kyotu. V desetih letih študija in poučevanja na Kitajskem, Japonskem, Kanadi in Nemčiji je tudi prevedla v slovenščino Yijing in temeljna dela stare kitajske filozofije *Štiri Knjige* in klasična dela daoističnih filozofov *Lao Zi*, *Zhuang Zi* in *Lie Zi*. Je avtorica številnih člankov in knjige *Pot praznine in tišine*.

ABOUT THE AUTHOR

Dr. Maja Milčinski is a university lecturer at the Department of Philosophy of the Faculty of Arts in Ljubljana and, in 1993, visiting senior lecturer at the "International Research Centre for Japanese Studies" in Kyoto. During her ten years of studying and teaching in China, Japan, Canada and Germany she translated the following books into Slovene: *Yijing*, the fundamental works of ancient Chinese philosophy, *The Four Books*, and the classical works of the Taoist philosophers *Lao Zi*, *Zhuang Zi* and *Lie Zi*. She has written numerous articles and published a book, *The Way of Emptiness and Silence*.

SUMMARY

JAPANESE AND CHRISTIAN HELL

The more or less clear consciousness or feeling that man is caught (torn) between the "Sky" - a symbolic notion of perfect enlightenment and peaceful never-ending well-being - and the Earth - the living reality with all its joys, but also harsh, even hostile threats of darkness and constant premonitions of misfortune round the corner - has accompanied mankind since the beginning and still accompanies man from the cradle to the grave, at one time intrusively and evidently, at another time in hidden - latent - ways. To man, thrown into this world, the Earth alone is too menacing and the "Sky" too far. He hovers between the two of them, fearful and confused, closes his eyes to the reality of death and clings to his miserable illusions of life.

85

Philosophies and religions try to bring these two paradigms nearer to each other, make them acceptable to man and show him that his deliverance is to be found in their very synthesis. Of a more superficial nature seems to be the syntagm, proposed by Freud: Superego ("Sky") - Ego ("Man") - Id ("Earth") and his conclusion: "The Ego acts correctly if it complies to the demands of Id, superego and reality simultaneously, i.e. if it manages to harmonize the aspirations of all three structures." The perception of "Hell" belongs to this complex of reflections. "Hell" is the menacing, bottomless side of "Earth" that brings on man's damnation if he does not keep it at bay. The descriptions of "hell" in philosophies and religions are in a way negative incentives, intended to free man of his illusions of a joyful life and bring him closer to the other paradigm - "Sky" - without having to renounce "Earth". It is only then that man can become truly "human" in his attitude towards his fellow-men and the world. The article compares the concepts of the Christian with those of the Japanese "hell".

The Christian hell appears to be the more cruel place, as we may see from a recent definition: "Hell is a spaceless place where man has to experience how far he is away from God; he is the prisoner of his sins and has no other solution than to realize that his life is lost and wasted, and now all that is left is utter torment". Dante provided these teachings with a naive as well as concrete illustration. The Japanese "hell" originates in Buddha's teachings; however, the concrete forms of hell's stations or sections are probably at least partly the work of his followers and followers' followers. According to Umehara, Buddhism was originally an essentially pessimistic philosophy and Buddha's philosophy is profoundly involved with the idea of hell, elaborated in detail in the Heian period (794-1190). Genshin (942-1017), the founder of the "the Pure Country" trend, emphasized the necessity to understand the "Rokudo" complex - six spheres of existence or worlds of illusions, steps levels on the way to deliverance. Of special interest are the forms (Buddhist) hell reveals itself in because we might detect analogies with phenomena that are characterized to be "psychopathologic". "Rokudo" is in fact a circle of "six spheres of illusions of existence" and during his transmigrations man finds himself in one of these spheres. After all, this circuit is not extremely cruel or desperate. Indeed, Zhi Yi later added to the six "hellish" spheres four worlds of nirvana - from a less to a more mature form - which end in experiencing nirvana and Buddha.

RÉSUMÉ

L'ENFER JAPONAIS ET L'ENFER CHRÉTIEN

86

Une conscience ou un présentiment plus ou moins clair de la situation de l'homme entre un certain "Ciel" - symboliquement conçu comme illumination parfaite et comme bien-être paisible qui n'a pas de fin - et la "Terre", la réalité vivante avec ses joies, mais, parfois, avec la rude et même hostile terreur des ténèbres et de l'attente interminable d'un certain mal, ce présentiment accompagne l'humanité depuis toujours et l'homme de sa naissance jusqu'à sa mort, des fois avec plus d'insistance et plus d'évidence, des fois seulement d'une façon dissimulée, latente. Pour l'homme - précipité dans le monde - la Terre toute seule est trop menaçante, tandis que le Ciel, lui, est trop éloigné. L'homme est suspendu entre les deux, craintif et désorienté, fermant les yeux devant la mort, se cramponnant à sa misérable illusion de la vie.

Les philosophies et les religions veulent rapprocher ces deux paradigmes, les rendre acceptables à l'homme et montrer que la Rédemption de l'homme se trouve justement dans leur synthèse. Le syntagme, proposé par Freud, est plus superficiel: Surmoi (le "Ciel") - Moi ("l'Homme") - Ça (la "Terre"), avec la conclusion: "Les actions du Moi sont correctes dans le cas où elles peuvent satisfaire à la fois les demandes du Ça, de Surmoi et de la réalité, c'est-à-dire dans le cas où elles peuvent faire concorder les tendances de toutes les trois structures." L'idée de "l'enfer" appartient à ce complexe de la réflexion. C'est ce côté menaçant de la "Terre" qui - s'il n'est pas maîtrisé - reprouve l'homme. La représentation de "l'enfer" dans les philosophies et les religions est une sorte de l'incitation négative qui devrait sauver l'homme de l'illusion de la vie joyeuse, néanmoins elle rapproche l'homme de l'autre paradigme, du "Ciel", sans qu'il soit obligé de renier la "Terre"; et ce n'est qu'ainsi qu'il devient en effet "humain" dans son rapport aux hommes et au monde. L'article compare l'image de l'enfer chrétien et celle de l'enfer japonais.

L'enfer chrétien donne une impression plus cruelle puisqu'on peut, par exemple, lire dans une définition moderne que "l'enfer est un endroit non-spatial où l'homme doit vivre son éloignement de Dieu; il est prisonnier de son péché et il ne lui reste qu'à reconnaître que sa vie est perdue, gâchée, il n'y a plus que la souffrance." A cette morale Dante a attaché une illustration naïve, concrète. L'enfer japonais a pour fondement la doctrine de Bouddha, quoique la concrétisation de ses différentes stations et sections soit probablement l'oeuvre de ces élèves ou d'élèves des élèves. D'après Umehara le bouddhisme initial est, au fond, pessimiste et la philosophie de Bouddha est profondément liée à l'idée de l'enfer, élaborée en détail dans la période Heian (794-1190). Genshin (942-1017), le fondateur du courant "Le Pays Chaste", accentuait la nécessité de la reconnaissance du complexe "Rokudo" - des six sphères de l'existence ou bien des six mondes de l'illusion comme phases sur le chemin de la Rédemption. Les formes sous lesquelles se manifeste cet enfer "bouddhiste" sont intéressantes puisqu'on pourrait y voir des analogies avec les phénomènes, désignés comme "psychopathologiques". Au fond, "Rokudo" est le cercle des "six" sphères de l'existence" et c'est dans l'une d'elles que l'homme se retrouve pendant ses transmigrations. Mais en fin de compte, ce cycle n'est pas tellement cruel et sans issue. C'est qu'au six sphères "infernales" mentionnées Zhi Yi ajouta plus tard "quatre mondes de nirvana" en plus - où chaque forme est de maturité croissante - qui se terminent par l'expérience de nirvana ou bien du bouddhique.